

Pronobis, Witold

Kongres zjednoczeniowy - powstanie PZPR

Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia 15 (102), 21-37

1978

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Witold Pronobis

KONGRES ZJEDNOCZENIOWY — POWSTANIE PZPR

Dnia 15 grudnia 1948 r. w nowo odbudowanej sali Politechniki Warszawskiej rozpoczął się Kongres Zjednoczeniowy Polskiej Partii Robotniczej (PPR) i Polskiej Partii Socjalistycznej (PPS). To przełomowe wydarzenie w dziejach polskiego ruchu robotniczego położyło kres długoletniemu, bo trwającemu od końca XIX w., okresowi rozbitcia.

Proces zbliżenia obu partii, przebiegający od momentu wyzwolenia kraju, nie był łatwy. Dokonywał się w okresie wyjątkowo trudnym i konfliktowym, bogatym w doświadczenia polityczne, zwłaszcza w walce o kierunek rozwoju Polski, prowadzonej z antysocjalistycznymi siłami skupionymi wokół Polskiego Stronnictwa Ludowego (PSL). Zdecydowana większość aktywu PPR zdawała sobie sprawę, że zjednoczenie ruchu robotniczego musi dokonać się oddolnie, w rezultacie, odpowiednio do sytuacji — dłuższego procesu. Stare, utrwalone tradycje, niemale wpływy ruchu socjalistycznego w wielu środowiskach robotniczych, a także podsypane przez wiele lat w społeczeństwie antykomunistyczne poglądy — to realia, które kierownictwo PPR musiało brać pod uwagę. Jednak nie tylko względy taktyczne zadecydowały o uznaniu konieczności utrzymania w tym okresie dwóch partii robotniczych. Bardzo istotne były także kwestie ideowe, konkretnie zaś konieczność powolnego, lecz konsekwentnego wypierania, we wspólnych spotkaniach i dyskusjach, zakorzenionych poglądów socjaldemokratycznych i reformistycznych¹.

Od samego początku jednak wyraźnie podkreślano, że podstawowym warunkiem istnienia demokratycznej Polski i jej przebudowy społecznej musi być jedność działania całej klasy robotniczej. Istniejące uprzedzenia i rozbieżności były przewyciężane i stopniowo niwelowane w trakcie

¹ B. Syzdek, *Kierunki walki PPR o jedność działania klasy robotniczej w latach 1944—1946*, *Z pola walki*, 1966, nr 4, s. 63—82; tenże, *Kształtowanie się odrodzonej PPS (lipiec 1944 — grudzień 1945)*, *Z pola walki*, 1962, nr 4, s. 77—110.

wspólnej budowy ludowej państwowości, w realizacji reform społeczno-ustrojowych, w walce z opozycją.

Kwestia współpracy obu partii, PPR i PPS była szeroko dyskutowana na I Zjeździe PPR w grudniu 1945 r. Zjazd dokonał oceny działalności partii w latach 1942—1945, ze szczególnym uwzględnieniem ostatniego okresu — budowy Polski Ludowej. Stwierdzono ciągły i dynamiczny wzrost sił obozu rewolucyjnej demokracji i jego wewnętrznej konsolidacji. Przytoczono szereg przykładów pogłębiającego się współdziałania między PPR a odrodzoną PPS. Próby pomniejszania znaczenia tej organizacji zostały na Zjeździe ostro skrytykowane. Wskazując oficjalnie po raz pierwszy na perspektywę stworzenia w przyszłości jednej wspólnej organizacji robotniczej mówiono o konieczności zgodnego współdziałania PPR i PPS zarówno w tworzeniu centralnych i terenowych ogniw władzy, przejmowaniu i uruchamianiu przemysłu, a także w walce z legalną opozycją i podziemiem zbrojnym. Na I Zjeździe PPR wskazano też na potrzebę realizacji wspólnego frontu nie w formalnych spotkaniach międzypartyjnych czy podziale mandatów, lecz powszechnego włączania ludzi pracy do budowy Polski Ludowej².

Referendum ludowe i akcja przedwyborcza do Sejmu Ustawodawczego były wielkim sprawdzianem rzetelności i lojalności obu partii. Uwieńczeniem współpracy w tym ważnym dla kierunku rozwoju Polski okresie stała się, podpisana 28 listopada 1946 r. przez PPR i PPS, umowa o jedności działania. Sprecyzowano wspólne stanowisko wobec PSL, wobec wyborców oraz innych węzłowych w tym czasie zagadnień. W umowie podkreślono, że celem współpracy jest doprowadzenie w niedalekiej przyszłości do organicznego zjednoczenia polskiego ruchu robotniczego³.

Zwycięstwo bloku demokratycznego w wyborach zamknęło decydujący okres zaciętej walki między siłami radykalnymi, reprezentowanymi przez PPR i PPS a obozem skupionym wokół Stanisława Mikołajczyka. Właśnie współdziałanie obu partii okazało się decydujące dla ostatecznego sukcesu wyborczego, a także dla dalszego umocnienia jednolitego frontu klasy robotniczej.

Jednolity front w okresie walki wyborczej — pisał w „Robotniku” sekretarz generalny CKW PPS Józef Cyrankiewicz — nie był tylko porozumieniem kierownictw. Jednolity front obu naszych partii dał w okresie wyborczym nie sumę siły PPS i PPR — dał coś więcej. Jednolity front w okresie wyborczym stworzył rewo-

² PPR. *Rezolucje, odezwy, instrukcje i okólniki Komitetu Centralnego. VIII 1944—XII 1945*, opr. W. Góra, R. Halaba, N. Kołomejczyk, Warszawa 1959, s. 6—14.

³ Głos Ludu, nr 328 z dn. 29 listopada 1946; Robotnik, nr 328 z dn. 29 listopada 1946.

lucyjną lawinę, która głęboko w ziemię wgniotła wszystko, co w Polsce było reakcyjne i wszystko, co wiązało się z reakcją międzynarodową⁴.

Sukces wyborczy 1947 r., poprawa sytuacji ekonomicznej kraju, wyrażająca się w lepszym zaopatrzeniu rynku i postępująca likwidacja zbrojnego podziemia — wszystko to wpłynęło na dalszy, dynamiczny wzrost szeregów partyjnych. W ciągu tylko pierwszego półrocza 1947 r. liczba członków PPR powiększyła się o ponad 30%. Podobne zjawisko wystąpiło w PPS. W połowie 1947 r. legitymacje PPR posiadało prawie 850 tys. osób, zaś PPS — 660 tys.⁵

Dynamiczny wzrost ilościowy niósł w sobie jednak szereg zjawisk negatywnych. W organizacjach terenowych dała się zauważyć rywalizacja w pozyskiwaniu nowych członków. Nierzadko stosowano naciski, nie zwracając należytej uwagi na postawę moralną czy polityczną przeszłość przyjmowanego⁶. Wielu ludzi stawiających do tej pory na PSL, w nowej sytuacji zaczęło upatrywać w PPS opozycyjną organizację. Zaczęli do niej wstępować nawet dotychczasowi członkowie PSL, często zresztą dla kamuflażu swoich prawdziwych poglądów. Także PPR nie ustrzegła się od napływu ludzi obcych ideowo i politycznie, którzy dla kariery lub innych bieżących korzyści starali się uzyskać legitymację partyjną⁷. Zjawiska te dostrzeżono w kierownictwie obu organizacji. Latem 1947 r. KC PPR podjął decyzję o weryfikacji członków, polecając usunięcie z organizacji osób biernych i tych, które swoją dotychczasową postawą czy głoszonymi tezami wykazały nielojalność wobec partii. Podobną weryfikację przeprowadzono także w PPS, zgodnie z uchwałą Rady Naczelnej CKW PPS z czerwca 1947 r.⁸ Na przełomie lat 1947/1948 w kierownictwie PPS nie było jednak w dalszym ciągu zgodności poglądów w kwestii zjednoczenia. Nie brakowało jego zwolenników, byli jednak i przeciwnicy szermujący hasłem „jednolity front z PPR zawsze — jedność organiczna nigdy”. Przeważało stanowisko, by sprawę tę odłożyć na czas nieokreślony. Protestowano przeciwko — ich zdaniem — przedwczesnej i nieprzekonsultowanej wcześniej agitacji PPR w sprawie wszczęcia przygotowań do jedności organicznej. Zaistniałe rozbieżności

⁴ Robotnik, nr 24 z dn. 26 stycznia 1947.

⁵ Partia w cyfrach od I do II Zjazdu, Warszawa 1948, s. 1.

⁶ *Materiały plenarnego posiedzenia KC PPR, Nowe Drogi*, 1947, nr 3, s. 3, art. J. Cyrankiewicza, Robotnik, nr 73 z dn. 17 marca 1947.

⁷ B. Syzdek, *Zjednoczenie PPR i PPS — Powstanie PZPR (Spory ideowe i etapy przygotowań)*, Z pola walki, 1968, nr 4, s. 97—98; R. Zambrowski, *Decydujący czynnik stabilizacji politycznej*, Nowe Drogi, 1947, nr 4, s. 55—56.

⁸ N. Kołomejczyk, B. Syzdek, *Partie robotnicze w latach 1944—1948*, [w:] *Z dziejów Polski Ludowej*, Warszawa 1966, s. 254, Uchwała Rady Naczelnej PPS z 30 czerwca 1947 r., *Przegląd Socjalistyczny*, 1947, nr 7—8, s. 1—4.

próbowano bezskutecznie wyjaśnić na wspólnym posiedzeniu KC PPR i CKW PPS w maju 1947 r. Wśród zwolenników zjednoczenia w PPS przeważało przekonanie, że z biegiem czasu dokona się ono samoistnie, doprowadzając do powstania nowej partii, której ideologia byłaby specyficznym połączeniem „komunistycznego rewolucjonizmu” i „demokratycznego socjalizmu”⁹. Teoria ta wpływała z obawy przed nadmierną centralizacją w gospodarce i życiu politycznym, niedostrzeganiem roli spółdzielczości i szeroko pojętej samorządności. Wielu działaczy PPS nie widziało możliwości pogodzenia dyktatury proletariatu z „prawdziwą” — ich zdaniem demokracją, dopominano się kompromisu klasowego z warstwami posiadającymi i drobnomieszczaństwem. Postulowano dopuszczenie do socjalistycznego budownictwa na autonomicznych zasadach trzech sektorów: państwowego, prywatnego i spółdzielczo-samorządowego, ze szczególnym uprzywilejowaniem tego ostatniego, któremu proponowano przekazanie podstawowych ogniw gospodarki narodowej¹⁰. Zarzucano PPR dominację w kluczowym dla gospodarki resorcie przemysłu i handlu, który nie dopuszczał możliwości realizacji tej koncepcji¹¹. Te poglądy, wynikające z tradycji reformistycznych, socjaldemokratycznych i liberalno-mieszczańskich, wymagały przewyciężenia. Część działaczy PPS postulowała zwolnienie tempa odbudowy i rozbudowy przemysłu, zwłaszcza ciężkiego, uważając, że jest ono zbyt uciążliwe dla wyczerpanego wojną społeczeństwa, sugerowano preferencję dla działań bezpośrednio służących zaspokojeniu potrzeb konsumpcyjnych ludzi pracy. Poglądy te przez swoją doraźną atrakcyjność znajdowały zwolenników. Niewątpliwie, w wielu wypadkach, w polityce PPR poddawano krytyce zjawiska, które dziś, z perspektywy czasu, określić możemy jako nie w pełni słuszne. W okresie tzw. „kultu jednostki” nie zawsze przecież uwzględniano w planach przeobrażeń społecznych potrzeby i pragnienia pojedynczego człowieka. Kierownictwo PPR zdawało sobie jednak sprawę, że koncepcje ustrojowe proponowane przez prawicę PPS, doprowadzić mogą do znacznego opóźnienia, a nawet zupełnego przekreślenia możliwości budownictwa socjalistycznego. Niebezpieczeństwo takie dostrzegała również większość działaczy PPS, co znalazło odbicie na posiedzeniu Rady Naczelnej tej partii w czerwcu 1947 r., kiedy odcięto się od torujących sobie wówczas drogę tendencji prawicowych. W uchwale przyjętej przez Radę Naczelną stwierdzono, że:

⁹ Przegląd Socjalistyczny, 1947, nr 6, s. 1.

¹⁰ B. Sydek, *Zjednoczenie PPR i PPS...*, s. 101.

¹¹ Por. J. Hochfeld, *Którędy droga?* Robotnik nr 131 z dn. 12 maja 1947; J. Topiński, *Jedność myślenia, jedność działania, jedność organiczna*, Przegląd Socjalistyczny, 1947, nr 4, s. 20—21.

Droga PPS wiedzie tylko na lewo. Wróg jest tylko na prawo. Partner do współpracy znajduje się tylko po lewej stronie barykady [...]. Specyficzną cechą polskiej rewolucji, polskiej drogi do socjalizmu — czytamy we wspomnianej wyżej uchwale — jest jej ewolucyjność w oparciu o rewolucyjne przemiany i zdobycze. Nie leży na tej drodze i nie jest potrzebny okres dyktatury proletariatu¹².

W sumie jednak czerwcowe obrady stały się liczącym krokiem naprzód w przewycięzaniu błędnych koncepcji prawicy i chociaż nie wypowiedziano się jeszcze jednoznacznie za organiczną jednością, to jednak stworzono warunki do dalszego pogłębiania współpracy z PPR. Ówczesny sekretarz CKW PPS, Henryk Jabłoński, apelował, aby ta współpraca stała się powszechną zasadą a nie chwilowym manewrem politycznym. Zamanifestowaniem nowego kursu w polityce PPS od tego momentu była zmiana na stanowisku przewodniczącego CKW¹³.

Latem 1947 r. na terenie całego kraju odbywały się wspólne narady i spotkania członków PPR i PPS informujące o istocie uchwał Rady Naczelnej PPS z czerwca 1947 r. i KC PPR z kwietnia 1947 r.¹⁴ Celem tych zebrań było pozyskanie szeregowych członków obu partii dla idei zjednoczenia. W drugiej połowie 1947 r. odbyło się również kilka wspólnych posiedzeń KC PPR i CKW PPS dla wspólnego omówienia bieżących zagadnień wewnętrznych i międzynarodowych. Postępujące zbliżenie obu partii rzutowało na zacieśnienie współpracy między organizacjami młodzieżowymi: Związkiem Walki Młodych (ZWM) i Organizacją Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego (OMTUR)¹⁵.

W ten sposób, dzięki tym samym celom ogólnym i pogłębiającej się współpracy, powoli zanikały różnice w poglądach i metodach działania politycznego. Potwierdził to także wrocławski Kongres PPS, który odbył się w grudniu 1947 r., mimo że i wówczas jeszcze nie podjęto decyzji o zjednoczeniu.

Przełomowe znaczenie dla idei zjednoczenia polskiego ruchu robotniczego miały decyzje podjęte w marcu i kwietniu 1948 r. W czasie przemówienia wygłoszonego 17 marca 1948 r. na posiedzeniu Rady Stołecznej

¹² Przegląd Socjalistyczny, 1947, nr 7—8, s. 2.

¹³ W miejsce Edwarda Osóbki-Morawskiego nowym przewodniczącym wybrany został Kazimierz Rusinek.

¹⁴ Por. K. Cwik, *Problemy współdziałania PPR i PPS w województwie krakowskim 1945—1948*, Warszawa 1974, s. 230—231. Kwietniowe plenum KC PPR w 1947 r. położyło szczególny nacisk na drogę zjednoczenia przez zbliżenie ideologiczne, a nie mechaniczne połączenie.

¹⁵ W. Góra, *Ruch młodzieżowy w latach 1944—1948*, Warszawa 1962; B. Hillebrandt, *Zjednoczenie ruchu młodzieżowego czynnikiem przyspieszającym ideowo-polityczną integrację młodego pokolenia*, [w:] *Droga do jedności polskiego ruchu robotniczego. Powstanie PZPR. Materiały konferencji naukowej poświęconej 25 rocznicy powstania PZPR*, Materiały i dyskusje, nr 15, Warszawa 1974, s. 59—65.

PPS sekretarz generalny J. Cyrankiewicz nie sprzeciwił się idei podjęcia przygotowań mających na celu doprowadzenie do jedności organicznej.

Po przebyciu stacji jedności działania — stwierdził Cyrankiewicz — wchodzimy w nowy etap, w nowy okres, jasno i logicznie wynikający z okresu poprzedniego, w okres przygotowania jedności klasy robotniczej w warunkach, które do tego dojrzały i dojrzewają [...]. Widzimy — argumentował w innym miejscu — konieczność, aby zjednoczeniu się prawicy socjalistycznej z międzynarodową reakcją odpowiadał proces jednoczenia się rewolucyjnych partii klasy robotniczej wszędzie tam, gdzie dojrzewają do tego warunki¹⁶.

Jak wynika z tej wypowiedzi, motywem, który przyspieszył ewolucję poglądów w sprawie zjednoczenia, była zaostrzająca się sytuacja międzynarodowa, konkretnie zaś ogłoszenie tzw. planu Marshalla i inne zjawiska wywołane „zimną wojną” i w konsekwencji wzmożona fala antykomunizmu na zachodzie. W tym samym czasie usunięto również, przeważnie przy pomocy prawicowych socjalistów, partie komunistyczne z rządów koalicyjnych Europy zachodniej¹⁷.

Przemówienie J. Cyrankiewicza zostało z ulgą przyjęte przez część aktywu PPR, a sekretarz generalny tej partii Władysław Gamułka przypomniał za pośrednictwem prasy, że:

...inicjatorem jedności organicznej była Polska Partia Robotnicza. Byliśmy i jesteśmy gorącymi orędownikami i organizatorami zjednoczenia PPR i PPS. Wysuwając to hasło — pisał dalej — równocześnie podkreślaliśmy i udowadnialiśmy w praktyce, że nie dążymy do mechanicznej jedności. Z pozycji tej nie schodzimy i dzisiaj. W naszym ujęciu i rozumieniu jedność organiczna powstać może tylko w rezultacie procesu oczyszczania ruchu robotniczego z burżuazyjno-liberalnych chwastów i obcych naleciałości, w rezultacie oparcia obydwu partii na podstawach ideologii marksistowskiej¹⁸.

Następnego dnia po ukazaniu się artykułu W. Gomułki, 21 marca 1948 r. wydany został okólnik KC PPR i CKW PPS, wytyczający kierunek prac przygotowawczych do zjednoczenia, zaś na posiedzeniu w dniu 3 kwietnia podjęto wspólną uchwałę o budowie Domu Zjednoczonej Partii¹⁹.

Rada Naczelna PPS powiedziała się za zjednoczeniem, po burzli-

¹⁶ Przegląd Socjalistyczny, 1948, nr 4, s. 3—10, Głos Ludu z dn. 18 marca 1948 r.

¹⁷ S. Dobrowolski, *Socjaldemokracja i problemy rozbrojenia*, Sprawy Międzynarodowe, 1967, nr 11, s. 54, *Historia Francuskiej Partii Komunistycznej*, Warszawa 1968, s. 458—459, *Włochy współczesne*, Warszawa 1966, s. 172—175.

¹⁸ Głos Ludu, nr 79 z dn. 20 marca 1948.

¹⁹ Okólnik KC PPR i CKW PPS określający zadania organizacji partyjnych w okresie przygotowań do zjednoczenia partii robotniczych, *Z pola walki*, 1961, nr 4, s. 230—231, *Uchwała podjęta na wspólnym posiedzeniu KC PPR i CKW PPS w dniu 3 kwietnia 1948 r.*, *Z pola walki*, 1958, nr 4, s. 231—233. W składzie Komitetu Budowy Domu Zjednoczonej Partii znaleźli się: W. Gomułka, Z. Kliszko, M. Spychalski, J. Cyrankiewicz, M. Kaczorowski, S. Arski.

wych obradach, dopiero w dniu 23 kwietnia 1948 r., podejmując równocześnie decyzję o wystąpieniu PPS z Międzynarodówki Socjalistycznej (COMISCO)²⁰.

W ten sposób, pokonując ostatnie przeszkody, obie partie rozpoczęły przygotowania do zjednoczenia. W celu opracowania projektu deklaracji ideowej i statutu zjednoczonej partii, a także ujednoczenia form organizacyjnych i przygotowania zespolenia majątku obu partii, powołano wspólne komisje: deklaracji programowej, statutową i organizacyjno-techniczną²¹. Równocześnie ponowiono akcję wspólnych zebrań, narad i szkoleń na wszystkich szczeblach organizacyjnych. Przejawiające się w pierwszym okresie zaniepokojenie, a nawet niechęć wśród wielu członków PPS, zwłaszcza w organizacjach terenowych, po krótkim czasie zaczęły przemijać, ustępując miejsca atmosferze jednolitifrontowej. Przykładem wzrastającej dążności zjednoczeniowej stała się akcja deklarowania składek na fundusz budowy Wspólnego Domu Partii, w której wzięło udział ponad 1,5 mln. członków PPR, PPS i bezpartyjnych.

Istotnym krokiem na drodze przygotowań PPS do zjednoczenia była realizacja postanowień o przebudowie organizacyjnej struktury partii, na zasadach wypracowanych przez PPR, tj. tworzenia podstawowych organizacji partyjnych w miejscach pracy.

Równocześnie trwały prace nad przygotowaniem deklaracji ideowo-programowej zjednoczonej partii. Pierwszym etapem tych prac miało być dokonanie oceny przeszłości polskiego ruchu robotniczego. Dokonał jej na plenarnym posiedzeniu KC PPR w dniu 3 czerwca 1948 r. sekretarz generalny partii Władysław Gomułka. W swoim wystąpieniu poddał krytycznej analizie reformistyczne i oportunistyczne tradycje PPS, jak i tendencje sekciarsko-dogmatyczne w kwestii narodowej występujące zwłaszcza w SDKPiL i KPP, które uniemożliwiły tym partiom odegranie czołowej roli w kraju. Podkreślając zaś pozytywny dorobek obu nurtów — rewolucyjnego i socjalistycznego zarówno w przeszłości, jak i obecnie, w procesie budowy nowego ustroju — wskazał na konieczność wykorzystania go w programie nowej partii²².

Referat W. Gomułki poprzedzony był kolportażem broszurki *Na drodze do jednej partii klasy robotniczej* i dyskusją nad zawartymi tam

²⁰ Robotnik, nr 112 z dn. 24 kwietnia 1948.

²¹ Do komisji statutowej weszli: A. Alster, W. Bienikowski, Z. Kliszko (PPR), T. Cwik, W. Reczek i W. Bagiński (PPS). Do komisji organizacyjnej: J. Albrecht, R. Bielski i M. Oks (PPR), S. Arski, F. Baranowski i J. Ruszkowski (PPS). Do komisji deklaracji programowej: W. Gomułka, J. Berman, W. Bienikowski, F. Fiedler, R. Werfel (PPR), J. Cyrankiewicz, O. Lange, A. Rapacki, S. Arski i S. Matuszewski (PPS).

²² Nowe Drogi, 1948, nr 11, s. 42.

tezami, przeprowadzoną na wspólnych zebraniach aktywu obu organizacji.

Rzeczowość tych dyskusji została jednak na przełomie lipca i sierpnia przerwana przez niekorzystne zmiany, jakie zaczęły następować w poglądach kierownictwa PPR, będące rezultatem wypaczeń dogmatyczno-sekciarskich w międzynarodowym ruchu robotniczym spowodowanych tzw. kultem jednostki. Zjawiska te wywarły ujemny wpływ na proces jednoczenia się obu partii robotniczych. Przedstawione wyżej stanowisko W. Gomułki, podzielane przez znaczną część członków partii, zostało podważone przez grupę w kierownictwie KC PPR, która opowiedziała się za koncepcją dogmatyczno-centralistyczną forsowaną wówczas przez Stalina. Na lipcowym plenum KC PPR dokonano zasadniczego zwrotu w polityce partii, poddając krytyce dotychczasowy kurs i wytyczając nowe kierunki — przyspieszonych przemian socjalistycznych, których pierwszym etapem miało stać się wprowadzenie w rolnictwie gospodarki zespołowej. Zwrot ten został zaakceptowany przez kolejne plenum KC, obradujące w dniach od 31 sierpnia do 3 września 1948 r. Próby znalezienia najwłaściwszych dla realiów polskich dróg budownictwa socjalistycznego ocenione zostały w referacie nowo powołanego sekretarza generalnego KC PPR Bolesława Bieruta, jako nacjonalistyczne i prawicowe²³.

Aczkolwiek zasadnicza linia działania partii, zmierzająca do budowy podstaw socjalizmu została utrzymana, to jednak kierunek nadany przez nowe kierownictwo był przyczyną wielu nieprawidłowości. Zaciążyły one ujemnie nie tylko na życiu wewnątrzpartyjnym, ale również na wielu dziedzinach społeczno-politycznego życia kraju. Przyjęta wówczas teza o „stałym rosnącym zaostrzaniu się walki klasowej w okresie budowy socjalizmu” dała teoretyczne podstawy szukania we wszystkich środowiskach wrogów klasowych. Jesienią 1948 r. wstrzymano nabór do obu partii i ponownie przystąpiono do weryfikacji członków. Łącznie wykluczono z PPR 29 tys. osób, z PPS — 82 tys.²⁴ Niewątpliwie akcja ta przyczyniła się do oczyszczenia szeregów partyjnych z elementów rzeczywiście obcych klasowo i mało wartościowych. Masowość tej akcji spowodowała jednak, że wielu zasłużonych działaczy PPR i PPS, odpowiedzialnych pracowników państwowych, aktywistów młodzieżowych bezpodstawnie oskarżono o nacjonalizm lub prawicowe tendencje, usuwano ich z organizacji i dotychczasowego miejsca pracy, a później nawet represjonowano. Zjawiska te zakłóciły prawidłowo do tej pory rozwijające się

²³ B. Bierut, *O odchyleniu prawicowo-nacjonalistycznym w kierownictwie partii i sposobach jego przezwyciężenia (referat wygłoszony podczas plenarnego posiedzenia KC PPR 6 lipca 1948)*, Nowe Drogi, 1948, nr 11, s. 9—39.

²⁴ J. Szczeblewski, *Przygotowania organizacyjne do zjednoczenia PPR i PPS, Z pola walki*, 1966, nr 4, s. 93—105.

współdziałanie PPR i PPS, tak ważne w okresie bezpośrednio poprzedzającym ich zjednoczenie. Planowany na wrzesień 1948 r. Kongres Zjednoczeniowy został odroczony do połowy grudnia 1948 r. Uznano, że dotychczasowe wyniki walki z prawicą, zwłaszcza wśród członków PPS, są niedostateczne. W tej atmosferze odbyło się w dniach 18—22 września 1948 r. posiedzenie Rady Naczelnej PPS poświęcone ocenie przeszłości ruchu socjalistycznego w Polsce. W konsekwencji ocena ta, daleka od obiektywności, była jednostronna i przesadnie krytyczna wobec wszelkich przejawów działalności partii wywodzących się z ideologii ruchu socjalistycznego²⁵. Tych działaczy, którzy reprezentowali inne stanowisko, usuwano z organizacji. Zmiany nastąpiły także w składzie Rady Naczelnej i Centralnym Komitecie Wykonawczym PPS²⁶.

W dniu 3 listopada na wspólnym posiedzeniu KC PPR i CKW PPS oceniono przebieg akcji oczyszczania szeregów partyjnych, podjęto decyzję o terminie i porządku obrad Kongresu Zjednoczeniowego oraz zatwierdzono projekt statutu²⁷.

Kolejne tygodnie upłynęły dla obydwu partii pod znakiem wyborów delegatów na II Zjazd PPR i XXVIII Nadzwyczajny Kongres PPS. Równocześnie, na wszystkich szczeblach, prowadzono intensywnie akcje wspólnego szkolenia i dyskusji, które objęły przeszło 70 tys. osób.

Atmosfera przedzjazdowa zaczęła ogarniać cały kraj, zwłaszcza jednak udzielała się w środowiskach robotniczych. Wyniki wspomnianej akcji zbiórki pieniędzy na budowę Wspólnego Domu Partii przekroczyły wszelkie w tym zakresie przewidywania. Łącznie zadeklarowano sumę ponad 1,5 mld zł. W okresie tym podejmowano także liczne zobowiązania produkcyjne klasy robotniczej. Zainicjowała je w październiku 1948 r. załoga kopalni „Zabrze-Wschód”. Dodatkowa produkcja przemysłowa uzyskana w wyniku „Czynu Kongresowego” przyniosła efekty wartości prawie 8 mld zł.

Delegatów odjeżdżających na Kongres odprowadzało na specjalnie udekorowane dworce tysiące ludzi. Wzdłuż trasy, którą delegacje jechały do Warszawy, ciągnęły się transparenty z okolicznościowymi hasłami.

W dniu 14 grudnia 1948 r. odbyły się dwa zjazdy — II Zjazd PPR i XXVIII Kongres PPS.

II Zjazd PPR z udziałem 1008 delegatów, zebrał się w sali „Roma” przy ul. Nowogrodzkiej, gdzie odbywały się posiedzenia Krajowej Rady

²⁵ Przegląd Socjalistyczny, 1948, nr 9—12 (dodatek).

²⁶ Por. F. Baranowski, *Walka z prawicą w odrodzonej PPS*, Przegląd Socjalistyczny, 1948, nr 9—12, s. 13—16.

²⁷ W. Góra, *Zjednoczenie ruchu robotniczego w Polsce*, [w:] *Ruch robotniczy w Polsce Ludowej*, Warszawa 1975, s. 132.

Narodowej i gdzie trzy lata wcześniej obradował I Zjazd Partii. Po wysłuchaniu sprawozdania Komitetu Centralnego, Centralnej Komisji Rewizyjnej i Komisji Mandatowej, przyjęto uchwałę o zjednoczeniu PPR i PPS i utworzeniu Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Podobną uchwałę podjął w tym samym czasie po półtoragodzinnych obradach XXVIII Kongres PPS — 520 delegatów zebranych w sali Teatru Polskiego w Warszawie, podjęło tę uchwałę jednogłośnie²⁸.

Następnego dnia, 15 grudnia 1948 r., ci sami delegaci zebrali się wspólnie w nowo odbudowanej auli Politechniki Warszawskiej. O godzinie 9.00 rano, przy dźwięku syren fabrycznych w całym kraju, rozpoczęły się obrady Kongresu Zjednoczeniowego — jednocześnie I Zjazdu Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Przez cały czas trwania Kongresu, a więc do 21 grudnia 1948 r., towarzyszyło mu olbrzymie zainteresowanie wszystkich ludzi pracy w Polsce. Do Prezydium Kongresu napływało tysiące depesz i listów z pozdrowieniami, meldunkami, powitaniem. Codziennie, w ciągu całego tygodnia obrad, przybywały do Warszawy delegacje zakładów pracy, chłopów, młodzieży, przedstawicieli nauki i kultury, składając Kongresowi meldunki o wynikach przedkongresowego współzawodnictwa pracy. W Kongresie uczestniczyli także przedstawiciele partii komunistycznych trzydziestu krajów świata²⁹.

Wśród delegatów 66% stanowili robotnicy, 16% chłopów i 14% przedstawiciele inteligencji; 58 delegatów wywodziło się jeszcze z Socjaldemokracji Królestwa Polskiego i Litwy, 518 z Komunistycznej Partii Polski i Komunistycznego Związku Młodzieży Polskiej, 281 z przedwojennej PPS i OM TUR. W czasie okupacji hitlerowskiej 228 spośród delegatów należało do PPR, 66 do partii komunistycznych na emigracji, 90 do RPPS, 723 czynnie uczestniczyło w antyfaszystowskim ruchu oporu³⁰. Zasadniczymi sprawami, wokół których toczyły się obrady Kongresu to: opracowanie ideologicznych zasad działalności PZPR; bilans osiągnięć gospodarczych i opracowanie sześcioletniego planu gospodarczego; i wreszcie opracowanie statutu Partii.

Obrady rozpoczął referat Bolesława Bieruta zatytułowany „Podstawy ideologiczne Zjednoczonej Partii”. Szeroko omówiona została historyczna droga polskiego ruchu robotniczego oraz istota i charakter państwa demokracji ludowej. Zasadniczą część referatu poświęcono przedstawieniu zadań PZPR w walce o zbudowanie w Polsce ustroju socjalistycznego. Zaakcentowano zwłaszcza konieczność stałego wzmacniania kierowniczej roli klasy robotniczej i sojuszu robotniczo-chłopskiego, coraz szerszego

²⁸ *Historia polskiego ruchu robotniczego 1864—1964*, Warszawa 1967, s. 300—389.

²⁹ Trybuna Ludu, nr 1 z dn. 16 grudnia 1948.

³⁰ B. Sydek, *Droga do jedności*, Warszawa 1973.

i aktywniejszego udziału mas w rządzeniu państwem. Podkreślono potrzebę szybkiego postępu uprzemysłowienia kraju — zgodnie z wytycznymi państwowego planu gospodarczego — przy jednoczesnym intensywnym rozwoju rolnictwa, przede wszystkim przez popieranie rozwoju gospodarki zespołowej i spółdzielczej. Jako istotny warunek zabezpieczenia dalszego rozwoju Polski od demokracji ludowej do socjalizmu wskazano pogłębienie współpracy gospodarczej i kulturalnej ze Związkiem Radzieckim i krajami demokracji ludowej.

W oparciu o jedność mas pracujących, której wyrazem jest jedność polityczna klasy robotniczej — stwierdził pod koniec swego wystąpienia B. Bierut — zjednoczona partia stawia przed sobą wielkie historyczne zadanie: rozbudowę fundamentów ustroju socjalistycznego w Polsce [...]. Nasze pokolenie wcieli w życie marzenia wielu pokoleń rewolucjonistów polskich, zbuduje Polskę Socjalistyczną. Jednoczymy się, aby spełnić to historyczne zadanie³¹.

Następnego dnia, 16 grudnia, obszerny koreferat wygłosił Józef Cyrankiewicz. Tego dnia ukazał się także pierwszy numer „Trybuny Ludu” — centralnego organu PZPR. Jednocześnie przestały wychodzić „Głos Ludu” — organ KC PPR i „Robotnik” — organ CKW PPS. Swoje wystąpienie Cyrankiewicz rozpoczął od przedstawienia warunków, jakie złożyły się na zwycięstwo demokracji ludowej w Polsce, eksponując trudną drogę lewicowego nurtu w PPS w walce z prawicą, drogę — jak to określił — ciągłego przewycięzania tradycji ugody i nacjonalizmu. Bardzo krytycznie ocenił przeszłość PPS wykazując, że nie była ona partią marksistowską, a prawicowe kierownictwo spowodowało, że przez całe międzywojenne dwudziestolecie służyła burżuazji. Dopiero klęska wrześniowa przyczyniła się do wyodrębnienia nurtu lewicowego i powstania odrębnej organizacji. Jej przejście zaś na platformę marksizmu-leninizmu dokonywało się w ostrej walce z prawicą i tendencjami reformistycznymi.

Lewicowy trzon kierownictwa partyjnego — stwierdził Józef Cyrankiewicz — odrzuciwszy balast prawicowego elementu, wspólnie z lewicowymi działaczami aktywnie partyjnego zdołał przeprowadzić olbrzymią większość masy partyjnej na pozycje marksizmu-leninizmu, odrzucając elementy ideologiczne, klasowo obce i wrogie. Mimo wszystkich wahań, błędów i omyłek odrodzonej PPS — masowa półmilionowa partia robotnicza, oczyszczająca się z balastu obcych klasowo i ideologicznie naleciałości — staje dziś obok PPR jako współtwórczyni Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej.

W końcowym fragmencie przemówienia zatytułowanym „SED buduje podstawę dla naszych stosunków z demokratycznymi Niemcami” wskazano na nowe perspektywy stosunków Polski z jej zachodnim sąsiadem, rysujących się dzięki polityce Socjalistycznej Partii Jedności Niemiec (SED).

³¹ *Podstawy ideologiczne PZPR*, Warszawa 1952, s. 64.

SED — powiedział mówca — wychowując masy w duchu walki z rewizjonizmem, w duchu internacjonalizmu i przyjaźni do narodu polskiego, zwalczając tak niebezpieczny w tym kraju szowinizm, buduje podstawę dla naszych stosunków z demokratycznymi Niemcami na dziś i jutro³².

Dyskusja nad obu referatami trwała półtora dnia. Jej efektem stała się jednogłośnie uchwalona Deklaracja Ideowa PZPR, proklamująca rewolucyjne cele działania i eksponująca rolę klasy robotniczej jako wiodącej siły społeczno-politycznej narodu polskiego.

Kolejnym problemem, który stanął na porządku obrad Kongresu, był bilans gospodarczy Polski Ludowej i wytyczne planu sześcioletniego. Pięciogodzinny referat na ten temat wygłosił Hilary Minc. Rozpoczął od przedstawienia dotychczasowych efektów realizacji trzyletniego planu odbudowy. Według stanu na listopad 1948 r. przemysł w Polsce osiągnął 150% produkcji przedwojennej i — co specjalnie podkreślono — był to efekt przede wszystkim przemysłu państwowego, którego udział w ogólnej produkcji sięgał 94%. Poważne sukcesy odnotowano także w rolnictwie, które w ciągu tych pierwszych trzech powojennych lat zwiększyło swą produkcję przeszło 2,5-krotnie. Było to możliwe dzięki wydatnej pomocy państwa, wielomiliardowym kredytom, dostarczaniu dla wsi maszyn i nawozów, przede wszystkim jednak dzięki konsekwentnemu wcielaniu w życie reformy rolnej.

Poziom przedwojenny przekroczony został także w transporcie i obrocie handlowym zarówno wewnętrznym, jak i zagranicznym. W tej ostatniej dziedzinie gospodarki napotymano na szczególne przeszkody spowodowane znacznym udziałem handlu prywatnego w ogólnych obrotach, co w konsekwencji przejawiało się spekulacją i paskarstwem.

Wielokrotnie oklaski przerywały sprawozdanie, szczególnie często jednak w tych jego fragmentach, które dotyczyły rezultatów ogólnonarodowej akcji odbudowy Stolicy i efektów zagospodarowania Ziemi Odzyskanych.

Druga część referatu poświęcona została przedstawieniu zadań mających doprowadzić do efektywnego i przedterminowego zakończenia planu trzyletniego. Jego przyspieszoną realizację tłumaczono nie złym planowaniem czy minimalizacją celów.

W grę wszedł — jak stwierdził mówca — w rozmiarach nieprzewidzianych nowy czynnik, niedostatecznie uwzględniony przez plan. Tym czynnikiem stał się masowy, potężny ruch współzawodnictwa, który ogarnął najpierw dziesiątki i setki ludzi, a potem zaczął się szybko szerzyć jak pożar, ogarniając w swych szeregach tysiące, dziesiątki tysięcy, setki tysięcy.

³² Ibid., s. 122—123 — Socjalistyczna Partia Jedności Niemiec powstała 21 kwietnia 1946 r. w radzieckiej strefie okupacyjnej Niemiec pod wspólnym kierownictwem Wilhelma Piecka i Otto Grotewohla, była efektem pierwszego po wojnie organicznego zjednoczenia partii komunistycznej i socjaldemokratycznej.

Ten właśnie entuzjazm ludzi pracy stał się największą nadzieją nowo powstałej partii na dalsze sukcesy gospodarcze, na istotne skrócenie drogi do socjalizmu. Aby jednak zmobilizować klasę robotniczą do dalszego wysiłku, zapowiedziano konieczność reformy dotychczasowego systemu płac, zwłaszcza wobec perspektywy całkowitego zniesienia z dniem 1 stycznia 1949 r. systemu kartkowego i przejścia do obrotu wolnorynkowego. Jak sugerowano w referacie, nowy system powinien zachęcić każdego pracownika do zwiększenia wydajności pracy i zlikwidować dotychczasowe, rażące dysproporcje płacowe. Zapowiedziano także walkę z biurokracją i marnotrawstwem.

W trzeciej części referatu przedstawiono wytyczne sześcioletniego planu gospodarczego, którego realizację przewidziano na lata 1950—1955 i którego zadaniem miała być szybka i wszechstronna rozbudowa gospodarki polskiej i zbudowanie fundamentów socjalizmu. Fundamenty socjalizmu — to według słów referenta

Po pierwsze — znaczne podniesienie poziomu sił wytwórczych, ze szczególnym naciskiem na produkcję środków wytwarzania. Po drugie — ograniczenie elementów kapitalistycznych i pozbawienie ich istotnego i poważnego wpływu w jakiegokolwiek dziedzinie naszej gospodarki. Po trzecie — poczynienie znacznego kroku naprzód w kierunku dobrowolnego przechodzenia gospodarki drobnotowarowej (głównie chłopskiej) na tory socjalistyczne i stopniowe zamykanie przez to źródeł rozwoju kapitalizmu. Po czwarte — znaczny wzrost dobrobytu materialnego, poprawienia warunków życiowych i podniesienie kultury szerokich mas pracujących.

Opierając się na tych przesłankach i odrzucając koncepcje wolnej gry sił politycznych, Kongres Zjednoczeniowy wytyczył konkretny plan rewolucyjnych przeobrażeń w postaci Planu Sześcioletniego. Jak wiadomo, ogłoszenie planu Marshalla spowodowało wprowadzenie przez państwa kapitalistyczne polityki embarga wobec państw demokracji ludowej. Polska mogła więc liczyć tylko na pomoc ZSRR. W tych warunkach powstała koncepcja uprzemysłowienia, wykorzystująca pomoc oraz doświadczenia ZSRR. Plan przewidywał rozbudowę własnego przemysłu na podstawie pełnego zatrudnienia siły roboczej i wysokiej stopy inwestycji. Równocześnie, na skutek trudności w zakupie środków produkcji w państwach kapitalistycznych oraz ich niedoboru w państwach demokracji ludowej, wysunięto koncepcję rozbudowania w Polsce własnej bazy przemysłowej. Największe znaczenie nadano przemysłowi ciężkiemu jako podstawie szerokiego programu uprzemysłowienia. Wytyczne zakładały zwiększenie produkcji przemysłowej, po zrealizowaniu planu, o 85—95% w stosunku do stanu z 1948 r., zaś produkcji rolnej o 35—45%. W rolnictwie preferowano produkcję zwierzęcą, która wzrosnąć miała o 68%, produkcja zaś roślinna o 39%. Wielkie nadzieje wiązano z rozwojem organizujących się Państwowych Gospodarstw Rolnych, które w najbliższej przyszłości

miały przekształcić się we wzorowe socjalistyczne przedsiębiorstwa rolne³³.

W trakcie referatu, na wielkiej plastycznej mapie Polski, zawieszanej na jednej ze ścian auli, w której toczyły się obrady Kongresu, zapalały się wielokolorowe światelka, znacząc miejsca planowanych inwestycji.

Przewidywano także ponad dwukrotny, w stosunku do okresu przedwojennego, wzrost stopy życiowej ludzi pracy, budowę 520 tysięcy nowych izb mieszkalnych, nowych szkół, domów kultury, kin, teatrów i szpitali. Przeznaczono olbrzymie środki na likwidację analfabetyzmu, upowszechnienie oświaty i kultury, rozwój szkolnictwa wyższego. Olbrzymie zadania stawiały warunek szybkiego przyrostu fachowców. W konkretnych cyfrach planowano wykształcenie: 900 tys. wykwalifikowanych robotników, 100 tys. techników, 24 tys. inżynierów.

W szóstym dniu obrad Kongresu referaty dotyczące zasad i zadań organizacyjnych partii wygłosili Roman Zambrowski i Henryk Świątkowski. Podkreślili oni, że wielkie zadania nakreślone przez Kongres może wprowadzić w życie tylko partia, opierająca się na leninowskich zasadach organizacyjnych i zasadach centralizmu demokratycznego, działająca jako wiodąca siła społeczno-polityczna narodu. Partią taką miała stać się PZPR, opierająca się na doświadczeniach WKP(b), na dorobku SDKPiL, KPP i PPR. Odrzucono natomiast wszelkie pozostałości reformizmu i praktyki organizacyjnej przedwojennej PPS.

Wiele uwagi poświęcono w obu referatach sprawom członkostwa partii, szczególnie wnikliwie tłumacząc zasadę wprowadzenia okresu kandydowania przy przyjmowaniu do partii i wysokich wymogów wobec kandydatów. Troska o właściwy dobór i o czystość szeregów partyjnych, o wychowanie kandydatów i członków winna — jak podkreślano — przenikać wszystkie ogniwa organizacji. Szeroko omówione zostały także zadania i uprawnienia, jakie statut PZPR nadaje podstawowej organizacji partyjnej, zwłaszcza w zakładach produkcyjnych. W zakończeniu uwypuklano grożące zjednoczonej partii niebezpieczeństwo wynikające z zadawnionych nieporozumień lub niechęci między byłymi członkami PPR i PPS.

Te pozostałości przeszłości, to odosobnienie — powiedział R. Zambrowski — musimy wyrwać z korzeniami. Te pozostałości obcości, te pozostałości odosobnienia między byłymi peperowcami i byłymi pepesowcami musimy pokonać, przewyciężyć, zetrzeć i zlikwidować w jak najkrótszym czasie...

³³ Oficjalnie pegeery powołano do życia z dniem 1 stycznia 1949 r. Powstały one na bazie Państwowych Nieruchomości Ziemskich, Państwowych Zakładów Hodowli Koni i Państwowych Zakładów Hodowli Roślin.

Proponowany projekt statutu został przyjęty jednomyślnie³⁴.

Kongres zakończył się po 7 dniach wielogodzinnych obrad. Ostatniego dnia odbyły się wybory do Komitetu Centralnego, Centralnej Komisji Kontroli Partyjnej i Centralnej Komisji Rewizyjnej. Wybory przeprowadzone były demokratycznie, w tajnym głosowaniu i wykazały całkowitą jednomyślność Kongresu. Przewodniczącym KC PZPR został Bolesław Bierut. W skład Biura Politycznego KC weszli: Bolesław Bierut, Jakub Berman, Józef Cyrankiewicz, Franciszek Jóźwiak, Hilary Minc, Stanisław Radkiewicz, Adam Rapacki, Marian Spychalski, Henryk Świątkowski, Roman Zambrowski i Aleksander Zawadzki³⁵.

Obrady Kongresu zakończyło przemówienie Przewodniczącego KC PZPR B. Bieruta, który stwierdził m. in.:

Po całej Polsce popłynie od tego Kongresu wielka i niezaprzeczalna prawda, że jest w narodzie naszym mocarna, zwarta i niezwyciężona siła, która zdolna jest wykuć nową świetlaną przyszłość Polski. Siłą tą jest lud pracujący, który zrzucił z siebie jarzmo, jakie dźwigał od wieków i jako wolny i jedyny odtąd gospodarz kraju buduje swoją Ojczyznę. Siłą tą jest Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, która przewodzi ludowi. Jak wspaniałym blaskiem słońca została oświetlona przez Kongres droga, którą PZPR poprowadzi milionowe masy ludowe. Jest to droga rozwoju Polski do dobrobytu, do likwidacji wyzysku, do sprawiedliwości społecznej, do socjalizmu. Zlikwidowaliśmy rozłam w ruchu robotniczym. Stanowimy dziś jedną półtoramilionową zgodną i zwartą rodzinę robotniczą. Jest to wielka niezwyciężona siła! Mamy jasny, oparty na wszystkich naszych doświadczeniach, na najlepszych tradycjach polskiego i międzynarodowego ruchu robotniczego — marksistowsko-leninowski program działania. Jest to olbrzymia i niepokonana siła! Wytknęliśmy jasne zadania gospodarcze, zmierzające do przedterminowego wykonania planu 3-letniego. Ustaliliśmy wytyczne wielkiego planu 6-letniego, planu, który przepiękny nasz kraj, zasobny w skarby materialne i ludzi — Ojczyznę naszą — przekształci w kraj kultury twórczej, w kraj radosnego życia. Przyjęliśmy statut PZPR, wielką kartę konstytucyjną naszej partii, czołowej, zorganizowanej, uzbrojonej w niezawodny oręż przodującej teorii marksizmu-leninizmu, awangardy robotniczej, podwaliny naszego państwa demokratyczno-ludowego. Jest to siła, za którą pójdą miliony. Potrafiliśmy wytworzyć na Kongresie atmosferę braterstwa, życzliwości wzajemnej i jednomyślności. To daje gwarancję, że partia będzie niezłomna jak granit³⁶.

Utworzenie Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej stało się faktem dokonanym. Na podstawie rewolucyjnej, naukowej teorii socjalizmu powstała jedna polityczna organizacja polskiej klasy robotniczej. I chociaż zarówno na przebiegu obrad, jak i na niektórych uchwałach Kongresu Zjednoczeniowego zaciążyła, odrzucona później przez III Zjazd PZPR,

³⁴ *O Kongresie jedności klasy robotniczej*, Notatnik Referenta, nr 1, grudzień 1948, s. 39—40.

³⁵ W. G ó r a, *Polska Rzeczypospolita Ludowa 1944—1974*, Warszawa 1974, s. 278.

³⁶ *O Kongresie jedności...*, s. 41.

błędna teza o tzw. odchyleniu prawicowo-nacjonalistycznym, to jednak kierunek uchwał, określających kierunek socjalistycznej przebudowy kraju, był słuszny. Kongres kontynuował linię polityczną wytyczoną na plenarnych posiedzeniach KC PPR w sierpniu i wrześniu 1948 r., pomijając tym samym wiele wartościowych zdobyczy i pozytywnych tradycji komunistycznego i socjalistycznego ruchu oporu. Twórcze i generalnie właściwe koncepcje budowy socjalizmu w Polsce, uwzględniające specyfikę historii narodu polskiego, zostały zakwalifikowane jako nacjonalistyczne i przez Kongres odrzucone. Dopiero po VIII Plenum KC PZPR, które odbyło się w październiku 1956 r., przełamano wiele nieprawidłowych ocen. Generalnie jednak, jak powiedział na VI Zjeździe PZPR I Sekretarz KC partii Edward Gierek

Koncepcje i walka Polskiej Partii Robotniczej wywarły ozdrowieńczy wpływ na całe polskie życie polityczne. W warunkach kształtowanych działalnością PPR aktywizowały się i rosły w siłę lewicowe tendencje w Polskiej Partii Socjalistycznej. Robotnicy i działacze polityczni PPR i PPS, którzy budowali ten jednolity front, którzy torowali drogę ku jedności naszego ruchu i współtworzyli Polską Zjednoczoną Partię Robotniczą, dobrze zasłużyli się Polsce i sprawie socjalizmu⁸⁷.

Zjednoczenie polskiego ruchu robotniczego zakończyło proces, który okazał się wspólny dla większości krajów środkowej i południowo-wschodniej Europy, oczywiście tych, w których klasa robotnicza była rozbita, a więc w Niemczech wschodnich, Czechosłowacji, Rumunii oraz na Węgrzech i w Bułgarii. Proces ten był wynikiem konsolidacji proletariatu w tych krajach na gruncie frontów antyfaszystowskich i narodowo-wyzwoleńczych okresu drugiej wojny światowej oraz zadań ekonomiczno-społecznych realizowanych w latach 1944—1948. Wprawdzie integracja ta przebiegała w tych krajach z różnym nasileniem w różnych okresach, co uzasadniać należy warunkami miejscowymi, zwłaszcza zaś oficjalnym stosunkiem do Trzeciej Rzeszy i wobec koalicji antyhitlerowskiej, to jednak sytuacja komunistów była wszędzie dość zbliżona. Występowali oni zawsze solidarnie przeciwko hitleryzmowi i stawiali na zwycięstwo Związku Radzieckiego. Podobne stanowisko zajmowała większość socjalistów i socjaldemokratów, co w konsekwencji doprowadzało do zbliżenia i wspólnej walki w jednolitofrontowych szeregach. Bezpośrednie jednak przygotowania do zjednoczenia przebiegały we wszystkich tych krajach podobnie, co niewątpliwie związane było z sytuacją międzynarodową; rozpadaniem się koalicji antyhitlerowskiej i okresem „zimnej wojny”, a także z sekciarsko-dogmatycznymi przemianami w ruchu robotniczym. Przede wszystkim jednak tendencje zjednoczeniowe wpływały z dążeń

⁸⁷ VI Zjazd PZPR, 6—11 grudnia 1971. *Podstawowe materiały i dokumenty*, Warszawa 1972, s. 110.

klasy robotniczej i stanowiły ukoronowanie naturalnego procesu historycznego.

Jak wspomniano, w porównaniu z innymi krajami demokracji ludowej, w Polsce, mimo największego zaawansowania przeobrażeń społeczno-ustrojowych, do zjednoczenia doszło jednak najpóźniej. W radzieckiej strefie okupacyjnej Niemiec, do pierwszego po wojnie organicznego zjednoczenia partii komunistycznej i socjaldemokratycznej doszło już 21 kwietnia 1946 r. W Rumunii akt ten dokonał się 21 lutego 1948 r. Rumuńska Partia Komunistyczna i Rumuńska Partia Socjalistyczna połączyły się w Rumuńską Partię Robotniczą. Na Węgrzech w marcu 1948 r. przywódcy Partii Komunistycznej i Socjalistycznej podjęli decyzję o podjęciu przygotowań integracyjnych. Sfinalizowano je 12 czerwca 1948 r. W dwa tygodnie później zjednoczenie nastąpiło w Czechosłowacji — 27 czerwca 1948 r. powstała Komunistyczna Partia Czechosłowacji. Dnia 11 sierpnia 1948 r. utworzono Bułgarską Partię Robotniczą, która w grudniu tego samego roku zmieniła nazwę na Bułgarską Partię Komunistyczną³⁸.

Należy podkreślić, że podobnie jak w Polsce, zjednoczenie ruchu robotniczego w krajach demokracji ludowej przyczyniło się do realizacji dalszych przemian społeczno-ustrojowych.

³⁸ Szerzej patrz: R. Halaba, *Niektóre problemy zjednoczenia ruchu robotniczego w europejskich krajach obozu socjalistycznego*, [w:] *Droga do jedności...*, s. 45—58; Bogusław Gasienica-Staszeczek, *Procesy integracyjne w ruchu robotniczym w krajach Europy Środkowej i Południowo-Wschodniej*, [w:] *Zjednoczenie polskiego ruchu robotniczego. Materiały z sympozjum zorganizowanego przez GZP WP i WAP w 25 rocznicę Kongresu Zjednoczeniowego i utworzenia PZPR*, Warszawa 1975, s. 91—119.